

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ПАВЛЕНКО-Олена Олександрівна

ЗАСОБИ ВІДДАННЯ КОНТАКТНОЇ ФУНКЦІЇ ВИСЛОВЛЕННЯ
У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Спеціальність 10.02.04 - германські мови

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса - 1993

Робота виконана в Дніпро

Науковий керівник - доктор філологічних наук,
професор ВЕДЕНЬКОВА М.С.

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук,
професор БЕРЕСНЄВ Сергій Данилович
- кандидат філологічних наук,
доцент ЯЦІЙ Михайло Захарович

Провідна організація - Запорізький державний університет

Захист дисертації відбудеться " 10 " травня 1993 року
о " 14 " годині на засіданні спеціалізованої ради К 068.24.08
у Одеському державному університеті за адресою: 270058, м. Одеса,
Французький бульвар, 24/26, ауд. 130.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Одеського
державного університету.

Автореферат розіслано " 8 " травня 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Н.М.ТХОР

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Дисертація присвячена вивченню контактної функції КФ мови і засобів її віддання. Найновіші дослідження в галузі теорії мовленевого акту відкрили перспективи вивчення КФ, оскільки були намічені нові аспекти у висвітленні проблеми мовленевої взаємодії комунікантів за лінійною стратегією і регуляцією мовленевого акту, мети встановлення мовленевого контакту, визначення соціальних ролей комунікантів, прагматичного ефекту висловлення і т.п. (Н.Д.Арутюнова, В.Б.Вогданов, А.В.Бондарко, В.Г.Гак, Т.А. ван Дейк, Г.А.Золотова, Г.В.Колшанський, Я.Осснер, Дж.Остин, А.Г.Поспелова, Г.Г.Почепцов, Дж.Серль, І.П.Сусов, М.А.К.Халлідей, І.Філямор та ін.).

Дослідження мовленевого контакту неминуче веде вченого до вивчення певного типу мовленевої комунікації: діалогічного мовлення, за термінологією М.С.Веденькової – "спрямованого комунікативного реєстру" (М.С.Веденькова).

Учасники мовленевого акту, комуніканти, не лише обмінюються висловленнями певної ілюкутивної сили; "співробітництво" адресанту та адресату призводить до впливу вербального стимулу на слухача, спонукає його до відповідної вербальної і невербальної реакції. Посткомунікативний ефект прогнозується мовцем, тому що він намагається впливати на думки, почуття і практичну діяльність партнера по комунікації.

Для дослідника тому важливо виявити, які засоби і способи конкретної мови служать вираженню налагодження, підтримування та завершення мовленевого контакту, в якому запрограмований певний прагматичний ефект.

Що стосується сучасної німецької мови, ця робота тільки починається. Поперед усім була звернена увага на роль часток і вигуків (Заїкін А.С., Зибзєва Д.В., Brinkmann, H., Welser, B., Weiydt та ін.).

Варіювання контактовстановлюючих засобів у зв'язку з функціонально-стилістичною диференціацією текстів присвятив своє дослідження М.Ролофф (Rolooff M) відносно засобів налагодження контакту в науковому стилі зроблено ряд цікавих спостережень Н.В.Гичем (Н.В.Гич).

Але, як нам відомо, немає спеціального дослідження з комплексного вивчення інвентарю контактних мовленевих засобів німецької мови. До того ж і питання про функції мови не можна вважа-

тися вирішенням задовільно і сьогодні.

Актуальність проведеного дослідження визначена недостатнім висвітленням КФ мови в теоретичному плані. До теперішнього часу немає дефініції КФ. Її вивчення має бути комплексним та вмещувати в себе не тільки мовний, але й метамовний аспект. З іншого боку, для кожної певної мови необхідно встановити арсенал засобів віддання КФ, а це вимагає звернення до одиниць мови різного рівня: лексематичного, морфолого-синтаксичного. Дана проблема є актуальною в контексті теоретичного порівняння й узагальнення за лінією взаємозв'язку засобів лексематичного і морфолого-синтаксичного рівней. Важливо встановити специфіку лінгвістичних засобів віддання КФ в німецькій мові як своєрідної мовної реальності. В практичному плані результати дослідження дають можливість звернути увагу учнів на різноманітність мовних засобів, які служать підтримуванию та завершенню мовлензвого контакту.

Мета даного дослідження полягає у вивченні багатоаспектного характеру тієї функції мови, яку можна визначити як КФ (Дор.: В.Л.Фрейдіна, С. Нурел, Д.Н.Пулес, Ж. Овсепга ін.) .Ця функція налагодження, підтримування та завершення або урвання мовлензвого контакту. Необхідно також виявити специфіку і закономірності засобів віддання КФ на матеріалі конкретної мови - сучасної німецької мови.

Нові теорії і концепції в мовознавстві дозволяють підійти до дослідження й визначення КФ мови з позицій теорії мовлензвих актів, теорії спілкування, комунікативного синтаксису, з точки зору метакомунікації.

Певні завдання дослідження, відповідно основної мети, можуть бути визначені так:

- дати дефініцію КФ мови;
- розглянути КФ у таких аспектах:
 - а) в аспекті теорії мовлензвих актів;
 - б) в аспекті прагматики;
 - в) в аспекті теорії спілкування;
 - г) в аспекті семантичному;
 - д) в аспекті метакомунікативному;

- визначити інвентар засобів віддання КФ (вербальних та невербальних) у сучасній німецькій мові.

Методологічну основу дослідження складають: загальні положення теорії мовлензвої діяльності; фундаментальні уявлення про функ-

ції мови; основні положення теорії комунікативного синтаксису, а також теорії спілкування.

Для виконання поставлених завдань застосовувались наступні методи дослідження: лінгвістичне спостереження та опис, імовірно-статистичний метод, контекстуальний аналіз, прагмалінгвістичний аналіз, що забезпечили вірогідність висновків проведеного дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні великого фактичного матеріалу, який стосується вивчення КФ мови з позицій прагматики, комунікативного синтаксису, теорії спілкування, семантики і метакомунікації.

За висновками спостережень уперше здійснюється згертнення до комплексного аналізу КФ мови, який дозволив дати нові рішення ряду питань, пов'язаних з виявленням специфіки КФ мови і закономірностями її проявлення у сучасній німецькій мові. Уперше з позицій прагматики дається визначення креативності. Виявлено, що положення про макрорівні, які є релевантними для КФ, дали можливість сформулювати тезис про наявність груп з різною контактною сигналізацією.

Уперше в комплексі та у взаємодії розглядаються різноманітні вербальні і невербальні засоби віддання КФ, намічаються контури рішення цієї проблеми.

На захист виносяться наступні положення:

1. КФ мови може бути визначена як призначення мовних засобів для налагодження, підтримування й завершення соціально-масового та індивідуального мовленнєвого контакту у конкретних ситуаціях мовленнєвого спілкування, який до певної міри зумовлює та регулює мовленнєву поведінку комунікантів, у чому виявляється один із основних змістів даної функції - метакомунікативний.

2. КФ актуалізується у взаємодії з такими функціями спілкування, як інформаційно-комунікативна, регуляційно-комунікативна, афективно-комунікативна, які відображають у висловленні взаємодії екстралінгвістичних факторів за лінією: людина - канал - знак - значення - зміст - відношення - поведінка - особистість.

3. У прагматичному плані творча здібність комунікантів, що виявляється в індивідуальному підборі вербальних і невербальних засобів як адекватних даним мовленнєвій взаємодії, може бути визначена як креативність.

4. У мовленнєвій комунікації найбільшого розповсюдження набули три види контактних висловлень: висловлення зі спонуканням до

будь-якої поведінки-дії, питальний тип висловлень, що стимулює мовленеву поведінку та висловлення, які впливають на мислення. Меншу кількість контактних висловлень складають ті, де домінують вплив на емоції.

5. Інвентар засобів віддання Кф у сучасній німецькій мові виявляє ряд специфічних рис, при аналізі яких виділими морфолого-синтаксичний та лексематичний рівні.

6. Паралінгвістичні засоби, які виявляються за допомогою контексту, можуть служити з якості маркерів однозначного сприйняття інформації, що сигналізує про певний тип контактності.

Теоретична цінність дослідження полягає у встановленні багатогранного змісту Кф мови, у встановленні її комунікативно-прагматичного потенціалу, а також у відмежуванні даної функції від інших функцій мови. Крім того виявлено арсенал засобів віддання Кф конкретної мови - сучасної німецької мови.

Практична цінність дослідження полягає в можливості практичного пристосування результатів аналізу конкретного мовного матеріалу в читанні лекційних курсів для студентів-германістів: "Теоретична граматика", "Стилістика", "Лексикологія", "Загальне мовознавство" та спецкурсів, а також в практиці викладання німецької мови у вузі та в середній школі.

Апробація роботи провадилась у вигляді обговорення основних її положень та результатів на підсумкових науково-практичних конференціях ДДУ су 1989, 1990 та 1992 роках, на Всесоюзному семінарі "Детерміновані явища мови та навчання лексики за допомогою ПЕОМ" /м. Москва, МДІІМ, 1990 р./, на науково-практичній конференції "Шляхи підвищення ефективності мовленевого впливу в умовах цільової комунікації" /м. Челябінськ, УДЕНП, 1990 р./. Деякі теоретичні положення та висновки дослідження були запропоновані до уваги учасників наукової наради "Когнітивна та комунікативна структура тексту. Функціональний аналіз" /м. Дніпропетровськ, ДДУ, 1991 р./, 7-ї міжнародній конференції германістів "Ziele, Inhalte und Methoden des Deutschunterrichts für Nichtphilolo" /м. Ленінград, ДДУ, 1991 р./ та 8-ї міжнародній конференції германістів "Sprache, Kultur und Fremdsprachenunterricht. Landeskunde als Kulturkunde" /м. Алма-Ата, 1992 р./. Апробація результатів дослідження провадилась також на семінарах та лекціях під час аспірантської практики.

Зміст та результати роботи відображені у 8 публікаціях автора.

Матеріалом дослідження були приклади, які містять в собі діалогічні єдності, взяті з сучасної німецької драми і прози: Е.М.Ремарка, В.Брехта, Г.Фаллади, Ф.Дорренматта, В.Коеппена, Ф.Крьотца, І.Моргнер, В.Рабіса, Г.Мюллера, В.та І.Томів, Г.Отто загальним обсягом у 3209 сторінок, із яких за допомогою суцільної вибірки були виділені діалогічні єдності, що мають спрямованість на іншого комуніканта (біля чотирьох тисяч прикладів).

Структура роботи визначається її метов та завданнями і складається з вступу, двох глав, висновку, бібліографії, списку використаних джерел та списку словників і довідникової літератури. Зміст роботи викладене на 176 сторінках друкованого тексту, який містить в собі чотири таблиці та одну схему.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується вибір теми дослідження, актуальність проблеми, мета, завдання та методи дослідження, характеризується методологічна основа, наукова новина, теоретичне і практичне значення роботи, формулюються положення, які виносяться на захист.

У I главі - "Контактна функція та багатаспектний характер її вивчення" - розглядається різноплановий характер КФ, уточнюється її дефініція. До того ж дослідженню КФ передпесилається розглядання поняття функції у мові.

Мова, вміщуючи в собі внутрішню цілісність та єдність, являє собою поліфункціональну систему. Серед її функцій найважливішими можна вважати ті, що пов'язані з утворенням, збереженням та передаванням інформації.

Проблема функцій мови знову викликає до себе інтерес у зв'язку з вивченням мови в дії, у зв'язку з увагою до лінгвістики тексту, особливостями розмовного мовлення, функціональних стихів та ін. Перед дослідниками стоять завдання встановити, які засоби, системи та структури мови служать переважно для виявлення тієї або іншої її функції. Що стосується КФ мови, то вона також стає предметом пильної уваги вчених, і розходження їх поглядів стосується в основному трьох аспектів: змісту поняття цієї функції; вибору терміну, відповідного даному виду функції; форм та засобів віддання КФ висловлення.

У вивченні КФ нові перспективи відкрила теорія мовлене вих актив, яка дала змогу виявити зміст КФ на мов-

ному і метамовному рівнях, дати їй адекватне і всебічне освітлення.

Під контактнові функцією в роботі розуміється призначення мовних засобів для налагодження, підтримування й завершення соціально-масового та індивідуального мовлензвого контакту у конкретних ситуаціях мовлензвого спілкування, яке до певної міри зумовляє та регулює мовлензву поведінку комунікантів, у чому виявляється один із основних змістів даної функції - метакомунікативний.

Серед діалогічних єдностей, які вивчалися, були виділені групи висловлень з 1) вербальною сигналізацією про встановлення контакту, 2а) вербальною сигналізацією про підтримування контакту, 2б) вербальною сигналізацією про зміну теми розмови з метов продовження контакту у момент даного спілкування або "турбота" про наступні контакти, 3) вербальною сигналізацією про завершення мовної комунікації, 4) невербальною сигналізацією, коли контакт налагоджується, підтримується або припиняється за допомогою парадігмістичних засобів, а тема вже в свою чергу розвертається формальними засобами.

З точки зору функціонально-комунікативної, висловлення є "мовлензвий твір", який утворюється у розвитку мовлензвого акту і розглядається у контексті цього мовлензвого акту. Компоненти мовлензвого акту в їх взаємодії зумовляють прагматичні ознаки висловлення: наяву presupозиції, мотивації, комунікативну інтенцію, тематичність, прагматичний ефект та ін. (Г.В.Колванський, С.П.Шубін).

Висловлення, таким чином, має не тільки синтаксико-семантичну структуру, але й певні прагматичні ознаки (І.П.Іванова, В.В.Бурлакова, Г.Г.Почепцов).

Прагматичний аспект КФ полягає у висвітленні питання про вплив мовлензвого висловлення на адресата. Висловлення, що мають різну ілюктивну силу, мають і різний прагматичний ефект. Мовлензвий вплив може бути націлений на одну з двох сторін психіки - інтелектуальну або емоційну, або є стимулом до фізичної реакції, фізичної поведінки. Під час аналізу висловлень, які виконують КФ, ураховувалися три основні прагматичні типи висловлень: оповідь - спонування - питання (О.І.Москальська). Реакція адресату з точки зору поведінки може бути двоюкою: поведінка мовлензва та поведінка фізична, тому мовлензвий вплив, що прогнозується, може бути поданий дванадцятьма блоками (див. таблицю І): прагматичний тип висловлення - прогнозований мовлензвий вплив.

Таблиця I.

Спі відношення типу висловлення і прогнозованого мовленевого впливу

№ пп	Прагматичний тип висловлення	Прогнозований мовленевий вплив	Скорочена назва
1.	Оповідь	Мислення	О./М.
2.	Спонування	Мислення	С./М.
3.	Питання	Мислення	П./М.
4.	Оповідь	Емоції	О./Е.
5.	Спонування	Емоції	С./Е.
6.	Питання	Емоції	П./Е.
7.	Оповідь	Поведінка-дія	О./Пд.
8.	Спонування	Поведінка-дія	С./Пд.
9.	Питання	Поведінка-дія	П./Пд.
10.	Оповідь	Поведінка мовленєва	О./Пм.
11.	Спонування	Поведінка мовленєва	С./Пм.
12.	Питання	Поведінка мовленєва	П./Пм.

Наприклад, питання - мислення:

Der Vorsitzende sagt lächelnd; "Herr Oberleutnant, Sie sind der heutigen Verhandlung gefolgt?"

Der Oberleutnant verbeugt sich.

"Sie wissen also, dass der Inhalt dieses Geheimbefehls uns zu entziehen scheint, sobald wir ihn zu halten meinen. Darf ich Sie vor der Vereidigung fragen, ob Ihnen der Inhalt des Geheimbefehls bekannt ist?" (Pallada, H.).

Спонування - емоції:

"O Jungchen, Jungchen, was bin ich glücklich."

"Ja, mein Mädchen" (Pallada, H.).

Оповідь - поведінка-дія:

Der Bürgermeister. Meine Gattin.

(Claire Zachanassian betrachtet die Gattin durch ihr Logen.)
(Durrenmatt, F.).

Питання - поведінка мовленєва:

"Und ich darf..., fragt stockend Tredup. "Wann darf ich fort?"

"Morgen früh Heute abend Wann s Sie wollen" (Pallada, H.)

Що стосується емоційного впливу висловлення, то ми відштовхуємося від класифікації: позитивні, негативні й "змішані" емоції (В.Д.Девкін), а не з класифікацій, визначених у психології.

За допомогою формул лінгвостатистики можна визначити частотність проявлень у слухаччого різних видів емоцій, точніше - оцінити математичне чекання проявлень цих емоційних настроїв для виділених типів прагматичного ефекту висловлення, тобто знайти вибіркове середнє для М., Е., Пм., Пд. Вибірка здійснювалася із творів сучасної німецької літератури різних жанрів. При цьому вивчалися тільки діалогічні висловлення, щоб досягти максимально можливого наближення до усної комунікації. Генеральна сукупність досліджуваного матеріалу дає кількість вибірок 3983. Оцінка математичного чекання введена по формулі:

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$$

де: x_i - кожне конкретне проявлення у вибірці виду взаємодії (наприклад, С./М., П./Е.); n - кількість вибірок; \sum - сума вибірок; \bar{x} - вибіркове середнє. Таким чином ми отримали наступні дані (див. таблицю 2).

Таблиця 2
Статистичні дані (частотність проявлень)
за різними видами взаємодії

№ пп	Вид взаємодії	Вибіркове середнє по кожній групі	Емоції		
			позитивні	негативні	змішані
1.	С./Пд.	0,2249	0,0914	0,0457	0,0878
2.	П./Пм.	0,1599	0,0861	0,0299	0,0439
3.	О./М.	0,1353	0,0667	0,0351	0,0334
4.	О./Пм.	0,1037	0,0721	0,0070	0,0246
5.	С./Пч.	0,0914	0,0510	0,0140	0,0264
6.	О./Е.	0,0896	0,0633	0,0176	0,0087
7.	С./Е.	0,0562	0,0369	0,0165	0,0087
8.	О./Пд.	0,0422	0,0123	0,0123	0,0176
9.	П./М.	0,0315	0,0067	0,0105	0,0123
	С./М.	0,0281	0,0105	0,0141	0,0035
	П./Е.	0,0228	0,0123	0,0087	0,0018
	П./Пд.	0,0141	0,0088	0,0018	0,0035

Досліджуючи висловлення КФ з позиції прагматики, ми одержали дані про те, що в мовленевій комунікації найбільше розповсюдження мають три види: висловлення зі спонукуванням до поведінки-дії (С./Пд. - 0,2249), питання, які стимулюють мовленєву поведінку (П./Пм. - 0,1599) та висловлення, які впливають на мислення (О./М. - 0,1353). Меншу кількість контактних висловлень створюють ті, де домінують вплив на емоції (О./Е. - 0,0896). Проведений лінгвостатистичний аналіз приводить нас до висновків, до яких дійшли і психологи: вплив на поведінку іншої людини переважно адресований до мислення або до почуттів та волі комунікантів.

Представлені в таблиці 2 результати свідчать про багатий прагматичний потенціал оповіді (О./Пм. - 0,1037, О./М. - 0,1353, О./Е. - 0,0896, О./Пд. - 0,0422). Для "здобуття" в якості перлюктивного ефекту певної мовленєвої поведінки найчастіше виступає питально оформлене висловлення, для поведінки-дії - спонукальне речення-висловлення.

Імовірно-статистичний метод підкреслює надійність та неоперечність висновків, зроблених за допомогою методів лінгвістичного спостереження та опису.

При проведенні подальших досліджень в даному напрямку треба приділяти увагу специфіці лексико-граматичного вибору, відповідного інтенціям мовця.

З точки зору теорії функцій спілкування КФ визначається фактом реальної взаємодії партнерів в процесі комунікації.

Функції мови являють собою проявлення її суттєвості, її призначення та дії в суспільстві, її природи, тобто вони є її характеристиками. В сучасному мовознавстві розроблено положення про те, що комунікативно-функціональне призначення висловлень у мовленевих актах обумовлено їх цільовим використанням (комунікативним наміром, інтенцією) для здійснення спільної взаємодії комунікантів. Саме цей факт реальної взаємодії партнерів по комунікації обумовлює КФ висловлень у мові.

Комунікантам необхідно використовувати внутрішню логіку проблем, що неминуче вирішуються людьми в процесі спілкування. Вона знаходять своє відображення в гносеологічній формулі спілкування, котра передбачає послідовну залежність наступних ланок: людина - канал - знак - значення - зміст - відношення - поведінка - особистість. Ця послідовність відзначає основні проблеми мовного процесу спілкування, котрі виникають в контексті всіх рівнів взаємодії людей з диференціацією їх згідно основних функцій суб'єкта

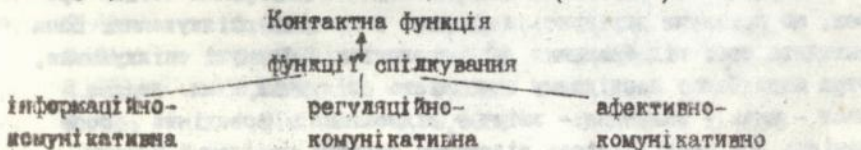
спілкування, та дозволяє вужче глянути, в яких функціях мовленнєвого спілкування експліцірується КФ як мовна категорія.

Дослідження виявило, що КФ виявляється з функціями спілкування. В процесі комунікації КФ здійснюється у єдності з інформаційною функцією. Контакт між партнерами комунікації може здійснюватися по фізичному каналу зв'язку (акустичний зв'язок комунікантів), по каналу порозуміння, каналу уваги, моральному та емоційному каналам (психологічний зв'язок), по соціально-регулятивному та етикетному каналам зв'язку (соціальний зв'язок) (Б.С. Думангулова). Вибір комунікантом каналу зв'язку наперед обумовляє і вибір адекватного мовного знаку. КФ постійно взаємодіє з регуляційно-комунікативною функцією, внаслідок чого досягається бажаний перлюкутивний ефект. Під впливом даної функції засоби віддання категорії контактності здобувають особистий характер, виявлений в індивідуальному підборі мовних засобів. Афективно-комунікативна функція спілкування покликана відбивати почуття комунікантів у процесі мовленнєвої взаємодії. Ці почуття пов'язані з взаємовідношеннями людей, з уявленнями їх один про одного.

КФ постійно взаємодіє з функцією афективно-комунікативною, відображаючи характерні діалогічному спілкуванню різні емоції, шкала яких, замкнена між позитивним та негативним полюсами, дуже велика. Саме в спілкуванні виявляється емоційний стан людини, але в процесі спілкування емоції можуть змінюватись, як може змінюватись і їх інтенсивність.

Успіх, де адресант має намір реалізувати свою мету за допомогою мови, він має певну кількість альтернатив поведінки. В різноманітних вербалізаціях комунікант може розкрити свою креативність в зверненні до інших комунікантів, щоб зорієнтуватися на їх реакцію.

Це означає не що інше, як те, що соціальна дія являє собою переважно мовленнєву дію, процес спілкування, в якому в певній послідовності практично вирішуються проблеми: людина - канал - знак - значення - зміст - відношення - поведінка - особистість. На нашу думку, КФ експліцірується у взаємодії з функціями спілкування, цю взаємодію можна відбити в схемі (схема I).

Розглядаючи КФ в метакомунікативному аспекті, ми виходили з положення, що мовленева комунікація є дво-плановим процесом: комунікативним, пов'язаним зі змістовною стороною спілкування та метакомунікативним, пов'язаним з регулюванням за допомогою мовних засобів самого процесу мовленевої комунікації, з організацією соціальної інтеракції.

Таким чином зміст терміну "контактна функція" може бути повністю розкритий лише враховуючи метакомунікативні задання, які вирішуються соціумом. У метакомунікативному аспекті процес мовленевої комунікації дістає трьохфазисного розвитку, включаючи налагодження мовленевого контакту, його підтримання та завершення або урвання, що дозволяє для аналізу КФ визначити категорії макрорівня (фази проведення діалогу) як релевантні.

Кожній фазі властиві свої специфічні риси, проте всі зазначені типи сигналів поєднують їх єдине функціональне призначення - служити засобом зміцнення мовленевого контакту.

Семантичний аспект розглядання та вивчення КФ дає можливість врахувати ряд факторів, котрі відображають орієнтацію висловлення на мовця та слухача не лише за лінією "я - тут - ні-ні", медальності, оцінки, дистантності, цікавості, але й за лінією відбиття пресупозиції.

Особлива роль пресупозиції для прагматичних досліджень полягає в тому, що вступаючи у взаємодію з експліцитним змістом висловлення, вона дає можливість декодувати імплікації адресанта.

У 2 главі - "Формальні засоби віддання контактної функції у діалогічному мовленні сучасної німецької мови" - приведені комплексно основні формальні засоби віддання КФ сучасної німецької мови. При цьому звертається увага на одиниці, які відносяться до різних рівнів мови, намічаються контури рішення дослідного завдання: розглянути засоби віддання КФ на морфолого-синтаксичному і лексематичному рівнях, з позиції актуального членування речення-висловлення.

Слід зауважити, що в роботі ми опиралися не на експериментальний фонетичний аналіз, а на вказівки просодики, знайдені в контексті (синтаксична структура, актуальне членування, розділові знаки і т.д.) Це дозволяло також в ряді випадків виявити заміну одного прагматичного типу висловлення на інший (фонетико-графічне зображення і авторські ремарки).

При мовному контакті особлива роль належить паралінгвістиці, тому паралінгвістичні засоби також віднесені до інвентарю засобів

віддання КФ висловлення.

Проведений аналіз свідчить, що до основних морфолого-синтаксичних засобів віддання КФ висловлення в сучасній німецькій мові можна віднести:

Таблиця 3

Морфолого-синтаксичні засоби
віддання КФ висловлення

№№ пп	Морфолого-синтаксичні засоби віддання КФ висловлення	Вибіркове середнє по кожній виборці
I.	Комунікативно-прагматичні типи речень- висловлень	I,0000
2.	Звернення	0,2550
3.	Часові форми дієслова	0,3076
4.	Способи дієслова та модальні дієслова	0,2583
5.	Порядок слів, повнота речень	0,2460
6.	Займенникова опозиція	0,1336
7.	Вигуки	0,1230
8.	Парцеляція	0,0422
9.	Репліки-підхвати	0,0387
10.	Парентези	0,0351
II.	Інверсія	0,0333

Слід зазначити, що усі висловлення мають прагматичний зміст (аналізувалися діалогічні одиниці). І тут важливим є той факт, що адекватному відданню КФ кожного окремого висловлення служить поліфункціональність типів речень, тобто мова йдеться про транспозиції прагматичного змісту:

"Was hat er dir Jürgen alles erzählt?"

Während sie mich anrog, erzählte ich im Telegrammstil (Thom).
У цьому прикладі спонування оформлено за допомогою питального речення. У діалогічному мовленні повнота речень, канонічний порядок слів часто порушуються, але контакт підтримується топікальними рядами, наприклад:

"Ing.: Alles unser Geld.

Sp. matr.: Sechzig Prozent für mich.

Ing.: Wieso?

Sp. matr.: Meine Idee.

Ing.: Mein Objekt.

Sp. matr.: Halbe halbe.

Ing.: Sechzig Prozent für mich... (Morgner, I.)

Наскрізна "тема" цього діалогу виражена топікальним рядом: Geld - Prozent - halbe- ... , саме вона зумовляє продовження контакту в цій діалогічній єдності, а синтаксично репліки є еліптичними та називними реченнями.

Дослідження довело, що домінантними засобами віддання КФ є синтаксичні засоби, що зумовлено самою природою її проявлення - висловленням. "Наповнювання" синтаксичних конструкцій пов'язані з лексикою, яка задає переважно тему, а граматику - комунікативну мету. Тому синтаксичні структури, що виконують функції мовленевого контакту, були розглянуті і на лексематичному рівні. Вивчаючи функціонування лексичних засобів в умовах різноманітних контекстів виявлено, що набір лексичних засобів значно обмежений. Їх вибір та застосування можливі лише у зв'язку з типізованістю висловлення, спрямованого на мовленевий контакт. Спостерігається використання декількох засобів для налагодження, підтримування або завершення мовленевого контакту, тобто виявляється двох-, трьох- і більш компонентний сигнал.

"Wie gefällt dir eigentlich deine Arbeit? Macht die Dreherei dir Freude?" Offen gesagt, Vater, nicht besonders" (Bredel W.).

Фразеологічний зворот і звернення служать для підтримування контакту с конотацієв "повна відвертість".

Потенційно багато які лексичні одиниці можуть відбивати КФ, ми виділяємо найбільш характерні з них як засоби контактності наступні:

Таблиця 4

Засоби віддання КФ висловлення
(лексематичний рівень)

№ пп	Засоби віддання КФ висловлення (лексематичний рівень)	Вибіркове середнє по кожній виборці
1.	Звернення	0,3550
2.	Уступи	0,1599
3.	Перформативи	0,1072
4.	Сполучники, сполучні слова	0,0650
5.	Особисті та вказівні займенники у повторній функції	0,0422
6.	фразеологізми	0,0123

Dann kam Lauterbach zu Pinneberg: "Du hör mal, PinneSerg, wir haben mooven Werbemersch..." (Fallada, H.)

Актуальне членування речення-висловлення бере участь в експлікації КФ висловлення. При цьому використовуються морфолого-синтаксичні та просодичні засоби мови, такі як порядок слів, сполучники, посилювальні частки, інтонація, наголос та ін. Актуальне членування речень має ту особливість, що сусідні репліки семантично зв'язані: у питально-відповідальній єдності відповідь може знову "вертати" тему, наприклад:

"Was, du hast einen Aufruf von Franz Reimers?"

"Natürlich habe ich einen - eben geschrieben" (Fallada, H.)

Семантичний зв'язок hast du einen Aufruf... einen підтримується емоційним навантаженням, посилювальною часткою "was".

Суть та продовження актуального членування речення - фонаційні елементи висловлення; вказівки на них читач знаходить в ремарках та авторському тексті. Вони як паралінгвістичні засоби супроводжують висловлення. Функціонування цих засобів у контексті в якості контактних служать адекватному сприйманню їх як маркерів налагодження, підтримання й завершення мовленевої взаємодії комунікантів. Така риса властива також кінетичним і графічним знакам. Наведемо приклад, де вказівки на емоційність висловлення подані графічно та в авторських ремарках:

Und der Assessor, eiliger und leiser: "Wir sind unter uns, Herr Oberst. Wollen Sie, dass hier Blut fliesst? Die Bauern sind übermutig..." mit Eifer... sie sproten des Staates (Fallada).

Дослідження довели, що у актуалізації КФ мови приймають участь такі паралінгвістичні засоби, як: фонаційні (інтонація, логічний наголос, темп мовлення, ритм, гучність, паузи, тип заповнювання пауз), кінетичні (дейктичні рухи, (інші) жести, вираз обличчя, рухи очима, фізичні контакти між учасниками мовленевого акту), графічні (пунктуаційні знаки).

У висновку підводяться основні результати та висновки роботи.

- Призначення мовних засобів для налагодження, підтримування, завершення або урвання соціально-масового та індивідуального мовленевого контакту в певних ситуаціях мовленевого спілкування, який до певної міри зумовлює і регулює мовленеву поведінку комунікантів по досягненню бажаного прагматичного ефекту, можна визначити як КФ мови.

- Один з основних змістів КФ - метакомунікативний - розкривається у взаємодії даної функції з функціями спілкування, які відображають у висловленні взаємодію екстралінгвістичних факторів за ліній: людина - канал - знак - значення - зміст - відношення -

о поведінка - особистість.

-Хід та результати мовленнєвої взаємодії не в останню чергу зумовляються креативністю, тобто творчов здібностям комунікантів, яка виявляється в індивідуальному отборі вербальних та невербальних засобів, що адекватні даному мовленнєвому акту.

У частотному плані слід зазначити три види контактних висловлень: висловлення зі спонукуванням до будь-якої поведінки-дії (С./Пд. - 0,2249), питальний тип висловлень, стимулюючий мовленнєву поведінку (П./Пм. - 0,1509) та висловлення, які впливають на мислення (О./М. - 0,1353). Меншу кількість контактних висловлень дають ті, у яких домінують є вплив на емоції (О./Е. - 0,0896).

- КФ мови має у німецькій мові певний інвентар засобів свого віддання, вербальних та невербальних.

- При вивченні вербальних засобів віддання КФ виділими морфолого-синтаксичний і лексематичний рівні аналізу контактних мовних засобів, які при дослідженні актуалізації КФ у німецькій мові виявили ряд специфічних, своєрідних рис, що супроводжують реалізацію даної функції. Для КФ домінують є синтаксичні засоби віддання, що безумовно йде від самої природи проявлення КФ - висловлення.

- Вказівки у контексті на паралінгвістичні засоби як контактні слугують адекватному сприйманню їх в якості маркерів налагодження, підтримування і завершення мовленнєвої взаємодії комунікантів.

Основні ідеї дисертації відображені в таких публікаціях автора:

1. Обращения в функции первичного речевого контакта // Функциональная характеристика языковых единиц и категорий / Сб. науч. трудов/. - Днепропетровск: ДГУ, 1988. СС.65-72.

2. Лексико-стилистические особенности аттрактов внимания // Языковые единицы в парадигматике и синтагматике / Сб. науч. трудов/. - Днепропетровск, ДГУ, 1990. - СС.126-129 / В соавторстве с Н.К.Кирсановой/.

3. Прагматический аспект рассмотрения речевого контакта // Пути повышения эффективности речевого воздействия в условиях деловой коммуникации / Сб. науч. трудов/. - Челябинск, УДЖНП, 1990. - 143 с.

4. Прагматический потенциал высказывания // Когнитивная и коммуникативная структура текста. Функциональный анализ / тезисы научного совещания, Днепропетровск, октябрь 1991 г./ - Москва, АН СССР, Ин-т языкознания, 1991. - СС.77-78.

5. Семантико-коммуникативные критерии выявления конструкции переданных тем чужой речи // Нові підходи до фізіології у мові

школі. Матеріали всеукраїнської міжвідомчої наукової конференції. Тези доповідей 16-18 вересня 1992 року. - Мелітополь, 1992. - СС.15-16.

6. Одні из путей повышения роли иностранного языка в подготовке специалистов инженерно-технического профиля// Гуманізація і гуманітаризація - пріоритетний напрямок державної політики України в галузі вищої освіти. Тези доповідей міжвузівської науково-практичної конференції. - Дніпропетровськ, 13-15 травня 1992 р., ч.3. - Дніпропетровськ, ДДУ. -С.86.

7. Die Berücksichtigung linguistischer Untersuchungen bei der Erarbeitung eines Übungssystems zur Entwicklung der Sprachfertigkeit für Nichtphilologen//Ziele, Inhalte und Methoden des Deutschunterrichts für Nichtphilologen, Thesen, 7. Germanistenkonferenz in der UdSSR, 6-7. Mai in Leningrad, - Moskau, 1991. - 57 S.

8. Einige Empfehlungen zur Änderung des Inhalts des Deutschunterrichts für Nichtphilologen, IX. 13// Sprache, Kultur und Fremdsprachen berichtet. Landeskunde als Kulturkunde, Thesen, 8. Germanistenkonferenz, 14-16. 10. 1992 in Alma-Ata.

757 2-51

465227

AB 27.427

AB 27.427